

politiikka

Julkaisija Valtiotieteellinen Yhdistys ry
Utgivare Statsvetenskapliga Föreningen rf

Päätoimittaja: Harto Hakovirta

Toimitussihteeri: Risto Lehtinen

JOENSUUN
KORKEAKOULUN KIRJASTO

29-12-1980

TIETEELLINEN KANNANOTTO POLITIIKASSA

Muistaakseni valtiovallan puolelta kehoitettiin joitakin aikoja sitten erästä kansantaloustieteen professoria keskittymään kokonaan mieliharrastukseensa, trumpetin soittoon, kun tämä oli ottanut osaa päiväkohtaisiin kansantaloudellisiin tilannearvioihin. Samantapaiseen tilanteeseen voi joutua myös politiikan tutkija, kuten täällä kuluneena vuonna käyty julkinen ulkopoliittinen keskustelu on osoittanut. Tällaiset tapaukset panevat pohtimaan, mitä tieteellinen kannanotto politiikassa on.

Kysymys tieteen ja politiikan suhteesta lienee ollut tieteen vastuun kannalta eniten esillä keskusteltaessa ydinfysiikan kansainvälispoliittisesta merkityksestä. Laaja-alaisimmin sitä ovat luonnollisesti tarkastelleet tieteenfilosofit. (Ks. esim. *Oiva Ketonen*, *Se pyörii sittenkin*, Porvoo 1976, 170—199). Poliitiikan tutkijoita se ei nähdäkseni ole kuitenkaan kiinnostanut niin paljon, kuin voisi oppialan erikoisluonteen puolesta odottaa.

Miksi politiikan tutkijat ja politiikan tai hallinnon edustajat ottavat ajoittain yhteen? Mikseivät he aina yhteistoimin teoriaa ja käytäntöä yhteensovittaen ratko yhteiskunnan ajankohtaisia ongelmia? Ilmeisestikin tällaiset konfliktit ovat sinänsä luonnollinen seuraus yhteiskunnan poliittisista jakautumista ja niiden heijastumisesta myös tieteen maailmaan. Poliittisen toimijan ja politiikan tutkijan konflikti on siis vain poliittisen konfliktin yksi erikoismuoto. Kun esim. meillä poliittiset maailmankatsomukset jakautuvat eri tavoin kansainvälisen politiikan tutkimuksen ja ulkoasiainhallinnon piirissä, on vaikea nähdä, kuinka ulkopoliittisen keskustelun konflikteja voitaisiin välttää, jos tutkijat päättävät siihen osallistua.

Mutta vaikka sanotunlaisten konfliktitilanteiden syntyminen on useimmiten sinänsä luonteeltaan määräytynyttä, niiden eskaloitumisen syyt ja välttämättömyys eivät ole yhtä itsestään selviä. Sitä paitsi juuri tuo eskaloituminen muuttaa tässä yksityisen tutkijan ongelman koko oppialaa koskevaksi ongelmaksi. Ensinnäkin on tarjolla vaara, että tiedemies väittelyn kuumetessa yksinkertai-

sesti »menettää hermonsa» ns. tieteellisen arvokkuuden unohtaen. Kokemus ei tosin viittaa siihen, että tämä olisi suuri vaara. Toiseksi tiedemiehen väittelytapa tai jo se, että hän puuttuu päivänpolitiikkaan, voi motivoida vastapuolen niin kovaan kielenkäyttöön, että tiedemies katsoo parhaaksi vetäytyä tai luopua, vaikka uskoisikin olevansa oikeassa. Ulkopuoliset voivat tällöin helposti saada vaikutelman, että tieteen pelivara loppui. Kolmanneksi tiedemies voi varomattomuudessa tai esim. periaatteellisista syistä intoutua kannanottoihin, joita ei ylimalkaan voi tieteellisesti perustella. Tällaisessa tilanteessa kokenut poliitikko pystyy helposti kääntämään keskustelun koskemaan esim. tiedemiehen asiantuntemuksen tasoa. Suomen kansa on epäilemättä aina taipunut luottamaan enemmän tietäjiin kuin poliitikkoihin, mutta ainakin omat, tilapäiset haittavaikutuksensa tieteen kuvaan tuollaisilla episodeilla kuitenkin voi olla.

Tiedemiehen osallistuminen päivänpoliittiseen keskusteluun voi nähdäkseni monistakin eri syistä johtaa kärjistyviin konflikteihin. Ensimmäisenä nousee mieleen *kommunikaation ongelma*: tieteen ja käytännön edustaja eivät ymmärrä toistensa sanomaa, koska tieteen ja politiikan kieli on erilaista. Lopulta tämä konfliktien kiihtymisen syy voi kuitenkin olla toissijainen, koska yhtäältä politiikkaan osallistuva tiedemies, varsinkin politiikan tutkija, ymmärtää ilmeisesti useimmiten politiikan kieltä hyvin ja koska toisaalta johtavilla poliitikoilla, hallintomiehillä ja esim. poliittisilla toimittajilla on tavallisesti akateeminen koulutustausta. Molemmilla osapuolilla on sitä paitsi mahdollisuus adaptoida omia vastaanottimiaan ja omaa kieltään tilanteen mukaan, kuten usein näkyy käyvänkin. Pitkälle menevä mukautuminen synnyttää kuitenkin molemmille osapuolille muita ongelmia.

Osittain edelläsanottuun liittyy *tiedemiehen rooliristiriitä*. Kun tiedemies ottaa julkisuudessa päivänpolitiikkaan kantaa, häneen kohdistuvat yhtäältä tieteen yhteisön, toisaalta suuren yleisön ja kolmanneksi usein vielä oman puolueen odotukset, jotka kaikki hän on luonnollisesti jossain määrin sisäistänyt oman psyykkisen rakenteensa osiksi. Koska vastakkaisia odotuksia — esim. tieteellinen »objektiivisuus» vs. puoluekantaisuus tai käsitteellinen vs. kansantajuinen todistelu — on mahdoton samanaikaisesti täysin tyydyttää, seurauksena on väistämätön rooliristiriitä ja sisäinen jännitys. Tähän ei ole mitään tyydyttävää ratkaisua. Väkinäiset ratkaisuyritykset synnyttävät väistämättä hämmennystä jollain taholla. Tasapainoilu synnyttää hiukan hämmennystä kaikilla tahoilla.

Rooliongelma tulee *vieraan areenan ongelmaan*. Joutuessaan päivänpolitiikassa vastatusten varsinaisen poliittisen toimijan kanssa tiedemies joutuu automaattisesti peliin areenalle, jossa vastapuolella on luontainen kotikentätetu. Tällä areenalla puhutaan yleensä politiikan omaa kieltä eikä poliittinen toimija koe sen puitteissa mitään tiedemiehelle tyypillistä rooliristiriitaa (toisenlaisia kyllä). Tällä areenalla tiedemies on tavallaan umpikujassa: vaikka hän päättäisi esittää puhtaasti poliittisen kannan, hänen kuitenkin odotetaan perustelevan sen tieteellisesti; jos hän taas päättää ottaa ko. poliittiseen kysymykseen vaihteeksi puhtaan tieteellisen kannan, sitä epäillään helposti vain

puuhevoseksi, jonka sisään on kätkeyty poliittisia voimia. Mitään kestäväää ratkaisua ei vieraan areenan ongelmaan ole. Olisi ilmeisen utopistista kuvitella, että politiikan areenaa voitaisiin olennaisesti tieteellistää muuta kuin jonkinlaisen tieteellisen diktatuurin puitteissa.

Siirtykäämme nyt *tieteellisen politiikan uskottavuuden ongelmaan*. Poliitiikan käytännön ja suuren yleisön piirissä vallitsee ilmeisesti huomattavaa epätietoisuutta siitä, missä määrin yhteiskunnan politiikka olisi ohjattavissa jonkin ryhmän tai koko yhteiskunnan maksimaaliseen hyötyyn, jos se annettaisiin jonkun politiikan tutkijan tai koko politiikan tutkimuksen oppialan käsiin. Tämä epätietoisuus on sinänsä ymmärrettävää, koska politiikan tutkijat eivät itsekään tiedä varmaa vastausta. Luotettavinta evidenssiä on kai se, etteivät ns. epäpoliittiset, asiantuntijoista kootut hallitukset yleensä sen paremmin Suomessa kuin muualla ole kyenneet mihinkään kiistattoman ylivoimaisiin suorituksiin. Tosin niissä voi hyvin olla piileviä kykyjä, jotka eivät vain pääse esiin realiteettien puristuksessa, mutta se ei oikeastaan muuta asiaa. Olen joka tapauksessa taipuvainen uskomaan, että Suomessa suuren yleisön usko tieteen edellytyksiin ratkaista yhteiskunnan ongelmia on varsin suuri, kun se taas on vähäisempi tieteen omassa piirissä ja hyvin vähäinen päätöksentekijöiden keskuudessa. Eräs kokenut kollega on kuulemma joskus todennut, että »olo politiikan tutkijalla politiikassa on kuin paavilla helvetissä — kaiken tietää, mutta kukaan ei usko». — Tieteellisen politiikan uskottavuuden ongelma voi helpottua vain hyvin hitaasti sitä mukaa, kuin tiede edistyy ja kertyy näyttöä sen kyvystä hallita yhteiskunnan kehitystä.

Viidenneksi tulemme *tieteellisen politiikoimisen harhan ongelmaan*. Poliittisen keskustelun kiihtyessä siihen osallistuvaan politiikan tutkijaan saatetaan suhtautua tietyllä säälimättömyydellä, koska tämän ei missään tapauksessa ajatella joutuneen mukaan ajattelemattomuuttaan tai vahingossa, vaan aina hyvin tietoisena keskustelun luonteesta ja väistämättömistä seurauksista. Ajatellaan myös, että vaikutusvallan ja poliittisen vastuun tulisi aina kulkea käsi-kädessä. Ulkopuoliset saattavat helposti taipua pitämään politiikan tutkijoita jonkinlaisina vastuusta vapaina machiavellismin taitajina, joiden oveluus huipentuu nuolten ampumiseen politiikan kentälle tieteellisen suojarustuksen takaa. Ilmeisesti kuitenkin politiikan tutkijoissa on yhtä paljon hyviä ja huonoja politikoijia kuin Suomen kansassa keskimäärin. Itse asiassa varsinainen politiikoimisen teoria ei ole länsimaista politiikan tutkimusta pitkiin aikoihin edes paljoa kiinnostanut. Sanotun harhan ongelmaa voi tietysti yrittää helpottaa lisäämällä yleistä tietoa politiikan tutkimuksen luonteesta ja siitä, että politiikoimisen kyky on enemmän kiinni henkilökohtaisemmista ominaisuuksista kuin jonkin teorian hallitsemisesta.

Olen saattanut edellä käsitellä liian abstraktisti tai joitain tärkeitä kohtia oivaltamatta niitä syitä, jotka johtavat usein poliittisen keskustelun erityislaatuiseen kärjistymiseen tiedemiehen osallistumisen seurauksena. Toisaalta tarkoitukseni ei ollutkaan keskustelun lopettaminen, vaan sen aloittaminen, joten juuri aukot ajattelussani voisivat olla hyödyllisimpiä.

Mitään pikaista yksimielisyyttä oman tutkimusyhteisön piirissä tuskin voimme saavuttaa siitä, onko politiikan tutkijan osallistuminen päivänpolitiikkaan hyväksi vai pahaksi. Olen kuullut entisestä professorista, jonka mukaan käytännön kokemusta vailla oleva politiikan tutkija on kuin »kirurgi, joka ei ole vielä tehnyt yhtään leikkausta». Toinen professori totesi hiljan virkapaikan jättäessään, että hän on aina pitänyt tutkijan sitoutumattomuutta tärkeänä. Luulisin puolestani sen olevan pahasta, jos kaikki Suomen politiikan tutkijat kulkisivat ympäri kuin nuoret leikkausmanian valtaamat kirurgit kädet jatkuvasti veren tahrimina. Toisaalta en uskoisi sitäkään hyväksi, jos yksikään suomalainen politiikan tutkija ei koskaan osallistuisi päivänpoliittiseen keskusteluun.

Toivotan lukijoille toimituksen puolesta hyviä joulun pyhiä ja onnellista uutta vuotta.

Harto Hakovirta